

Småbarnsmødre vil jobbe mindre, men får det ikke til

24

En av tre småbarnsmødre skulle gjerne redusert arbeidstiden. Ikke overraskende gjelder dette særlig kvinner med lang arbeidstid. Mer overraskende er det at kvinner med menn som gjør ganske mye husarbeid, også har slike ønsker i særlig grad. Mange kvinner som vil jobbe mindre har romslig økonomi og en nokså forståelsesfull arbeidsgiver, men likevel går de ikke ned i arbeidstid slik de sier de vil.

Ragni Hege Kitterød

Med innføringen av kontantstøtte til småbarnsforeldre har man ønsket å gi foreldre mer tid til selv å ha omsorg for sine barn, og en reell valgfrihet i hvilken omsorgsform de vil benytte. Videre ønsker man å få større likhet mellom ulike grupper av foreldre i offentlige overføringer til barneomsorg (St.prp. nr. 53, 1997-98). Debatten om kontantstøtte har aktualisert en rekke tema og konfliktlinjer, men tilhengere og motstandere av reformen er enige om at mange småbarnsforeldre ønsker mer luft og rom i hverdagen og større fleksibilitet både med hensyn til omsorgsform og arbeidstid.

Målet: Bedre tid for småbarnsfamilier

Forholdet mellom yrkes- og familieliv er mye diskutert både i forskning og politikk de siste tiåra. Stort tidspress i barnefamiliene, særlig blant par hvor begge har inntektsgivende arbeid, har vakt atskillig bekymring. Mens debatten om kontantstøtte til småbarnsforeldre særlig har dreid seg om behovet for fleksibilitet i valg av barnetilsyn, har man tidligere fokusert mer på behovet for fleksibilitet i forhold til yrkeslivet (se f.eks. arbeidstidsutvalgets utredning, NOU 1987:9A og 9B), og til åpningstider og tilgjengelighet i forretninger og privat og offentlig service for øvrig (NOU 1984:13). På 1980-tallet hadde vi en omfattende debatt om arbeidstidsreformer i tilknytning til arbeidstidsutvalgets utredning. Krav om familievennlige arbeidstidsordninger ble da fremmet med full tyngde. Fra flere hold ble det hevdet at arbeidslivet måtte forandres slik at både menn og kvinner lettere kan kombinere familie- og yrkesliv.

Mens arbeidstidsreformer lenge først og fremst var et spørsmål for fagbevegelsen, ble det på 1980-tallet også et kvinnepolitisk spørsmål.

Mange tok til orde for sekstimers dagen som man mente ville lette hverdagen for yrkesaktive foreldre, og gi en jevnere deling mellom menn og kvinner av både lønnet og ulønnet arbeid. Mange argumenterte også for større fleksibilitet i arbeidstid og arbeidstidsordninger både over døgnet, uka, året og livsløpet. Ønsker om økt fleksibilitet og valgfrihet, særlig i småbarnsfasen, står fremdeles sterkt (se f.eks. handlingsprogrammet til Arbeiderpartiets kvinnebevegelse 1998-2000).

Mye av argumentasjonen i forbindelse med debatten om kontantstøtte er basert på en erkjennelse av at ulike grupper av kvinner (og av menn) har ulike interesser og ønsker for tilpasninger i forhold til arbeidsliv og familie. En sentral antakelse har vært at mange småbarnsforeldre ønsker å bruke mer tid sammen med egne barn og mindre tid i yrkeslivet, men at stram økonomi hindrer dem i å redusere arbeidstiden eller periodevis arbeide hjemme på heltid. I denne artikkelen diskuterer vi småbarnsmødres tilfredshet med egen arbeidstid. Analysen gjelder for alle mødre med barn under skolepliktig alder, ikke bare dem som er berettiget til kontantstøtte. Vi viser hvor mange som er fornøyde med sin nåværende arbeidstid, hvor mange som gjerne skulle arbeide mer, hvor mange som ønsker å arbeide mindre, og hvor mange som mener de har mulighet til å få redusert arbeidstid. Vi diskuterer også hvordan slike opplysninger om ønsket arbeidstid skal tolkes. Opplysningene er hentet fra en undersøkelse om barnefamiliers tilsynsordninger, yrkesdeltakelse og økonomi før innføringen av kontantstøtte, gjennomført av Statistisk sentralbyrå våren 1998. Utvalget ble trukket blant kvinner med barn under skolealder. Opplysningene er samlet inn gjennom

nom en postal spørreundersøkelse. 2 436 personer sendte inn utfylte skjema. Dette utgjør en svarprosent på 70. Opplegget for undersøkelsen er nærmere omtalt i rammeteksten nedenfor.

Analysene er foretatt blant mødre som var i yrkesaktivt arbeid på intervjudtidspunktet (minst 1 time pr. uke), og som ikke hadde lønnet eller ulønnet permisjon fra yrkeslivet.¹ Dette gjaldt 58 prosent av de gifte/samboende mødrene i undersøkelsen og 52 prosent av de enslige.² Dette er atskillig lavere andeler enn hva som kommer fram gjennom arbeidskraftundersøkelsene, hvor også mødre med lønnet permisjon regnes som yrkesaktive. Når vi her har valgt å konsentrere analysene om mødre som faktisk var yrkesaktive på intervjudtidspunktet, er det fordi disse daglig erfarer utfordringene med å kombinere kravene fra familie og yrkesliv, og derfor har bedre grunnlag enn mødre med permisjon for å vurdere hvorvidt

den arbeidstiden de har er den som passer best eller ikke.

En av tre yrkesaktive mødre ønsker kortere arbeidstid

Deltakerne i undersøkelsen ble spurt om den arbeidstid de for tiden har er den som passer best, eller om kortere eller lengre arbeidstid skulle passe bedre. Det ble presisert at kortere eller lengre arbeidstid forutsetter at lønnen minsker eller øker i tilsvarende grad. De ble også spurt om det var mulig å få redusert arbeidstiden i nåværende jobb. Slike opplysninger om arbeidstidspreferanser kan være vanskelige å tolke. Mange oppfatter nok spørsmål om de er tilfredse med nåværende arbeidstid og om de har ønsker om alternative ordninger som ganske hypotetiske. Det kan også variere hvilke referanserammer folk svarer innenfor, og hvilke muligheter de tar i betraktning i sine vurderinger. Opplysningene gir likevel en pekepinn om i hvilken grad folk ønsker mer rom for gjøre-

mål utenom jobben, og hvorvidt nåværende arbeidstid oppleves som ideell eller ikke.

Spørsmål om tilfredshet med egen arbeidstid stilles jevnlig i Statistisk sentralbyrås levekårsundersøkelser.³ Analyser fra midten av 1990-tallet viste at de fleste småbarnsforeldre var fornøyde med sin arbeidstid, men at stadig flere, både blant mødre og fedre, kunne tenke seg kortere arbeidstid enn hva de hadde. I 1995 ønsket 29 prosent av de ansatte småbarnsmødrene i parforhold kortere arbeidstid, mens bare 7 prosent gjerne ville ha lengre arbeidstid (Kitterød og Roalsø 1996). I 1991 var de tilsvarende andelene henholdsvis 21 og 8 prosent. Blant fedre i parforhold uttrykte 19 prosent ønske om kortere arbeidstid i 1995, mot 15 prosent i 1991.

I kontantstøtteundersøkelsen i 1998 mente seks av ti gifte eller samboende småbarnsmødre at den arbeidstiden de hadde var den som passet best. En av tre mente kortere arbeidstid ville passe bedre, mens ganske få, 3 prosent, gjerne ville arbeide mer⁴ (tabell 1). Halvparten av de enslige mødrene var tilfredse med sin arbeidstid, 32 prosent ønsket kortere arbeidstid, mens 10 prosent kunne tenke seg lengre arbeidstid (tabell 2). For gifte eller samboende mødres vedkommende kan det altså se ut til at utviklingen fra første halvdel av 1990-tallet med at stadig flere ønsker kortere arbeidstid, fortsatt gjør seg gjeldende. Tallene i tabell 1 kan riktignok ikke sammenlignes direkte med tallene fra levekårsundersøkelsene, ettersom tallene fra levekårsundersøkelsene også omfatter mødre med svangerskapspermisjon, mens disse altså er holdt utenfor i analysene fra 1998. Dessuten var tema for undersøkelsene forskjellig og dermed også den kontekst spørsmålene ble

Datagrunnlag og metode

Undersøkelsen er gjennomført på oppdrag fra Barne- og familiedepartementet og har som formål å kartlegge barnefamilienes situasjon når det gjelder barnetilsyn, yrkesdeltakelse og økonomi før kontantstøtteordningen innføres, slik at ordningen kan evalueres best mulig. Opplysninger ble samlet inn gjennom en postal spørreundersøkelse. Bruttoutvalget består av 3 500 kvinner med minst ett barn født 01.01.1992 eller senere. 2 436 personer, eller om lag 70 prosent, sendte inn utfylt spørreskjema.

Mødre som faller inn under ordningen med kontantstøtte er overrepresentert i utvalget. Ved beregning av tall på grunnlag av hele utvalget må materialet vektas slik at mødre som faller inn under kontantstøtteordningen teller mindre enn øvrige mødre. Mødre med minst ett barn født i 1996 eller senere er derfor gitt en vekt på 0,52 slik at det korrigeres for den forhøyede trekk sannsynligheten. Ettersom denne artikkelen diskuterer arbeidstidsønsker blant småbarnsmødre generelt, er analysene basert på det vektete materialet. Vektingen påvirker sammensetningen av utvalget. I tabellene viser vi derfor både det veide og det uveide antall observasjoner som de ulike andelene er basert på. Opplegget og gjennomføringen av undersøkelsen er nærmere beskrevet i Rønning (1998a) og i en artikkel i dette nummeret av Samfunnsspeilet (Rønning 1998b).

stilt innenfor. Levekårsundersøkelsene gir et bredt bilde av befolkningens materielle og sosiale velferd. Undersøkelsen som analyseres her, fokuserte altså på barnetilsyn og yrkesarbeid blant småbarnsmødre, noe som kan ha gjort mødrene mer bevisste på eventuelle tidskonflikter i hverdagen. Videre kartlegger levekårsundersøkelsene arbeidstidsønsker bare blant ansatte, mens også selvstendig næringsdrivende fikk spørsmålet i foreliggende undersøkelse.

Flere prioriterer fritid

Ser vi bare på de ansatte mødrene i 1998, var det også her om lag en av tre som ønsket kortere arbeidstid, henholdsvis 35 og 33 prosent blant ansatte i privat og offentlig virksomhet (tabell 1). Dette kan tyde på at det faktisk er noe flere yrkesarbeidende mødre i dag enn i 1995 som kunne tenke seg kortere arbeidstid. En slik utvikling ville i tilfelle være i tråd med mer generelle endringstendenser i folks tidsprioriteringer. Undersøkelser om arbeidsforhold og arbeidserfaringer viser at kvinner og menn i større grad prioriterte fritid og fritidsaktiviteter framfor lønn og arbeid i 1997 enn på slutten av 1980-tallet (Skjåk 1998). På spørsmål om hva de gjerne ville bruke mer tid til, svarte relativt flere i 1997 enn i 1989 at de ville bruke mer tid til fritidsaktiviteter, husarbeid og samvær med venner og familie, mens færre ville bruke mer tid til lønnet arbeid.

Også det faktum at arbeidstiden blant mødre har økt noe siden midten av 1990-tallet, kunne tilsi at ønsker om kortere arbeidstid er blitt vanligere. Ønsker om nedsatt arbeidstid er nemlig, ikke overraskende, mest utbredt blant mødre med lang arbeidstid (tabell 1). De siste åra har det vært en viss forskyvning mot mer heltidsarbeid og

Tabell 1: Tilfredshet med egen arbeidstid blant gifte/samboende mødre som er yrkesaktive uten permisjon, etter vanlig ukentlig arbeidstid, utdanningsnivå, virksomhet, husholdningens bruttoinntekt, vansker med løpende utgifter, antall små barn i husholdningen og grad av likedeling av husarbeidet. Prosent

	Nåværende arb.tid passer best	Kortere arb.tid passer bedre	Lengre arb.tid passer bedre	Vet ikke	N (uveid)	N (veid)
Alle	61	34	3	2	1 152	871
Vanlig ukentlig arbeidstid						
1-19 timer	76	8	11	5	(200)	(151)
20-29 timer	81	13	4	3	(249)	(191)
30-39 timer	54	44	1	1	(469)	(355)
40-44 timer	39	59	-	2	(160)	(118)
45 timer eller mer	43	55	1	1	(74)	(57)
Utdanningsnivå						
Ungdomsskole-/videregående skolenivå	64	29	3	3	(592)	(489)
Universitets-/høgskolenivå I (13-14 års utdanning)	55	40	4	1	(145)	(114)
Universitets-/høgskolenivå II eller mer (15 års utdanning eller mer)	58	39	1	1	(341)	(249)
Virksomhet ¹						
Ansatt, privat virksomhet	60	35	2	3	(528)	(393)
Ansatt, offentlig virksomhet	61	33	4	2	(539)	(412)
Selvstendig næringsdrivende	64	30	-	6	(54)	(43)
Husholdningens bruttoinntekt						
-399 000 kr	67	24	5	4	(422)	(316)
400 000-499 000 kr	60	35	3	2	(330)	(248)
500 000-599 000 kr	53	45	0	1	(167)	(130)
600 000 kr eller mer	55	45	0	0	(168)	(128)
Vansker med løpende utgifter						
Ja, ofte/av og til	60	30	7	3	(265)	(198)
Ja, en sjelden gang	58	36	3	3	(270)	(202)
Nei, aldri	62	35	1	2	(603)	(460)
Antall små barn						
Ett	61	34	3	2	(720)	(570)
To eller flere	60	33	4	3	(420)	(292)
Mannens deltakelse i hus- og omsorgsarbeidet						
Liten	68	24	5	3	(480)	(372)
Middels	57	39	2	2	(487)	(365)
Stor	52	45	1	3	(185)	(134)

¹ Det var også noen som hadde kombinasjonsordninger. Antallet observasjoner var her så lavt, at det ikke vises prosenttall for denne gruppen
Kilde: Undersøkelse om barnefamiliers tilsynsordninger, yrkesdeltakelse og økonomi før innføring av kontantstøtte, Statistisk sentralbyrå 1998

lange deltidsoordninger blant yrkesaktive småbarnsmødre (Statistisk sentralbyrå 1995 og 1998a). Videre har par med barn under skolealder

fått bedre økonomi i perioden (Statistisk sentralbyrå 1998b). Flere kan dermed ha fått råd til å vurdere redusert arbeidstid. Ønsker om

Tabell 2: Tilfredshet med egen arbeidstid blant enslige mødre som er yrkesaktive uten permisjon, etter vanlig ukentlig arbeidstid, utdanningsnivå, virksomhet, husholdningens bruttoinntekt og vansker med løpende utgifter. Prosent¹

	Nåværende arb.tid passer best	Kortere arb.tid passer bedre	Lengre arb.tid passer bedre	Vet ikke	N (uveid)	N (veid)
Alle	50	32	10	8	(85)	(77)
Vanlig ukentlig arbeidstid						
1-29 timer	(41)	(5)	(32)	(22)	(20)	(19)
30-39 timer	61	29	4	6	(41)	(36)
40 timer eller mer	(39)	(61)	(-)	(-)	(24)	(22)
Utdanningsnivå						
Ungdomsskole-/videregående skolenivå	50	28	11	12	(56)	(51)
Universitets-/høgskolenivå (13 års utdanning eller mer)	49	43	8	-	(29)	(26)
Virksomhet ²						
Ansatt, privat virksomhet	49	28	12	12	(38)	(35)
Ansatt, offentlig virksomhet	51	40	4	5	(41)	(37)
Husholdningens bruttoinntekt						
-199 000 kr	55	21	11	13	(41)	(38)
200 000 kr eller mer	51	44	5	-	(32)	(29)
Vansker med løpende utgifter						
Ja, ofte/av og til	52	31	9	8	(41)	(38)
Ja, en sjelden gang	(47)	(26)	(16)	(11)	(20)	(19)
Nei, aldri	(51)	(43)	(6)	(-)	(21)	(18)

¹ Prosentandeler hvor prosentueringsgrunnlaget er lavere enn 25 er satt i parentes
² Det var også noen selvstendig næringsdrivende og noen som hadde kombinasjonsordninger. Antallet observasjoner i disse gruppene var så lavt, at det ikke vises prosenttall for denne gruppen
Kilde: Undersøkelse om barnefamiliers tilsynsordninger, yrkesdeltakelse og økonomi før innføring av kontantstøtte, Statistisk sentralbyrå 1998

kortere arbeidstid kan også være resultat av at selve yrkesarbeidet oppleves slitsomt, ikke bare av tidskonflikter mellom hjem og jobb. Vi vet fra andre undersøkelser at stadig flere føler at arbeidsdagen styres av tidsfrister, fastlagte rutiner og krav fra kunder og klienter (Andresen 1998). En slik utvikling kan ha bidratt til at flere uttrykker ønske om å arbeide mindre.

Som ventet, er det særlig mødre med deltidsarbeid som kunne tenke seg å bruke mer tid i yrkeslivet enn hva de faktisk gjør (tabell 1). Dette gjelder særlig dem som arbeider

under 20 timer pr. uke. Blant gifte eller samboende oppgir her 11 prosent at de gjerne ville arbeide mer. Ønsker om lengre arbeidstid ser også ut til å være knyttet til stram økonomi. Det er relativt flere som ønsker å arbeide mer blant gifte eller samboende mødre i husholdninger som ofte eller av og til har problemer med løpende utgifter, enn blant dem som sjelden eller aldri har slike problemer i husholdningen (tabell 1). Vi vet ikke hvilken arbeidstid disse kvinnene ser som ideell, men arbeidskraftundersøkelsen viser at mange av dem som har kort deltidsarbeid og defineres

som undersysselsatte (se note 4), ønsker å arbeide lang deltid (Statistisk sentralbyrå 1998a). Vi vet heller ikke hva som hindrer disse mødrene i å arbeide mer. Både etterspørsels- og tilbuds faktorer kan tenkes å ha betydning. Muligens er ikke arbeidsgiver villig til å utvide arbeidstiden, og muligens kan manglende barnetilsyn eller andre forhold tilknyttet hjem og familie gjøre det vanskelig å trappe opp innsatsen i yrkeslivet.

Mange mødre med god økonomi ønsker kortere arbeidstid

Det ser altså ut til at for lang arbeidstid er et mer utbredt problem blant dagens småbarnsmødre enn for kort arbeidstid. Sett på bakgrunn av at arbeidsmiljøloven åpner for nedsatt arbeidstid for arbeidstakere med omsorgsansvar, kan det virke overraskende at såpass mange mødre arbeider mer enn det de anser som ideelt.⁵ Etter som ønskene om kortere arbeidstid gjelder uansett om lønnen reduseres, kan det ikke være økonomiske forhold som hindrer mødre i å arbeide mindre. At økonomien ikke er avgjørende, bekreftes også av tabell 1 hvor det framgår at mødre i husholdninger som aldri har problemer med løpende utgifter, like ofte som andre mødre, ønsker å redusere innsatsen i yrkeslivet. Videre ser vi at arbeidstidsønskene varierer med husholdningens bruttoinntekt, slik at mødre i husholdninger med høy inntekt oftere ønsker å arbeide mindre enn mødre i husholdninger med lavere inntekt. Ønsker om kortere arbeidstid er også mer utbredt blant mødre med utdanning på universitets- og høgskolenivå enn blant dem med lavere utdanning. Derimot er det liten forskjell mellom offentlig og privat ansatte, og mellom ansatte og selvstendig næringsdrivende.

Rønning (1998a) påpeker at mødres arbeidstidsønsker også varierer med arbeidstidsordning. Ønsker om kortere arbeidstid er mer utbredt blant dem som har vanlig dagarbeid enn blant dem som har andre ordninger. 43 prosent av mødrene med vanlig dagarbeid ønsker kortere arbeidstid, mot 29 prosent av dem som hadde skift- eller turnusordninger og 14 prosent av dem som hadde kvelds- eller nattarbeid.⁶ Muligens kan denne sammenhengen skyldes at mødre med vanlig dagarbeid har lengre arbeidstid enn dem med andre arbeidstidsordninger, og at det først og fremst er arbeidstidens lengde som har betydning for ønskene om kortere arbeidstid, ikke hvilken arbeidstidsordning man har.

En rimelig antakelse kunne være at ønsker om kortere arbeidstid bunner i stor arbeidsmengde hjemme, slik at mødre med flere små barn oftere enn dem med bare ett lite barn kunne tenke seg å redusere arbeidstiden, og at de som får lite hjelp av ektefelle eller samboer med husarbeidet oftere ønsker kortere arbeidstid enn dem som har en jevnere arbeidsdeling hjemme. Det ser imidlertid ikke ut til at mengden omsorgsforpliktelser har betydning. Mødre med bare ett barn under skolealder ønsker like ofte nedsatt arbeidstid som mødre med flere barn under skolealder (tabell 1).

Ønsker kortere arbeidstid selv om mannen stiller opp hjemme

Ser vi på arbeidsdelingen hjemme, går sammenhengen motsatt vei av hva vi kunne forvente. Mødre med ektefeller eller samboere som deltar mye i husarbeidet, ønsker oftere nedsatt arbeidstid enn dem som har ektefeller eller samboere som tar lite del i husarbeidet.⁷ Muligens kan denne sammenhengen forklares ved

at par hvor begge arbeider heltid har en jevnere arbeidsdeling hjemme enn par hvor kvinnen arbeider deltid, og at det egentlig er lengden på kvinnens arbeidstid som har betydning for ønskene om kortere arbeidstid, ikke graden av likedeling i husarbeidet.

For å få et bedre bilde av hvilke forhold som har betydning for mødres ønsker om kortere arbeidstid, har vi gjennomført analyser som tar hensyn til flere forhold samtidig.⁸ Her beregner vi effekten av ulike faktorer (arbeidstid, inntekt, antall barn, grad av arbeidsdeling osv.) samtidig som andre forhold holdes konstante. Det viser seg da at det først og fremst er arbeidstidens lengde og graden av likedeling i hus- og omsorgsarbeidet som har betydning. Derimot har verken mors utdanningsnivå, størrelsen på husholdningsinntekten eller hvorvidt man har problemer med løpende utgifter eller ikke, noen klar betydning. Uansett utdanningsnivå, type virksomhet, husholdningsinntekt, hvorvidt man har problemer med løpende utgifter eller ikke, tallet på barn under skolealder og graden av likedeling av hus- og omsorgsarbeidet, er det slik at mødre med lang arbeidstid oftere ønsker å redusere arbeidstiden enn mødre med kortere arbeidstid. Og uansett arbeidstidens lengde, utdanningsnivå, type virksomhet, husholdningsinntekt, hvorvidt man har problemer med løpende utgifter eller ikke samt tallet på barn under skolealder, er det slik at de som har ektefeller eller samboere som deltar mye i hus- og omsorgsarbeidet, oftere ønsker nedsatt arbeidstid enn mødre med ektefeller eller samboere som deltar mindre hjemme.

Denne siste sammenhengen er vanskelig å forklare. Det er altså ikke slik som vi antydte ovenfor at

sammenhengen mellom arbeidsdeling hjemme og ønsket om kortere arbeidstid (som vist i tabell 1), forsvinner når vi kontrollerer for mødres arbeidstid. Muligens ligger forklaringen i at mødre med partnere som deltar mye hjemme er mer karriereorienterte enn andre mødre, eller har mer ansvarsfulle jobber som ikke så lett lar seg utføre på deltid. Undersøkelsen inneholder ikke informasjon om karriereorientering eller graden av ansvar i yrkesarbeidet. Derfor kan vi ikke studere disse sammenhengene direkte. Tolkningen stemmer imidlertid med funn som er gjort i andre studier. Eksempelvis fant Brandth og Kvan- de (1992) at mødres inntekts- og utdanningsnivå hadde stor betydning for hvorvidt fedre tok ut deler av omsorgspermisjonen i forbindelse med fødsel eller ikke. Fedre med partnere som hadde høy utdanning og inntekt tok oftere permisjon enn andre fedre. Nærmere analyser av datamaterialet, hvor også andre forhold trekkes inn, f.eks. ektefellens eller samboerens arbeidstid og utdanning, vil kunne bringe større klarhet i hvilke forhold som har betydning for mødres ønsker om kortere arbeidstid.

Problemer med tidspress og travelhet antas ofte å være særlig utbredt blant småbarnsmødre med full jobb. Vel halvparten, 54 prosent, av de gifte eller samboende mødrene med full jobb (en vanlig arbeidstid på minst 37 timer pr. uke) uttrykker da også ønske om kortere arbeidstid (tabell 3). Dette tyder på at mange finner det slitsomt å kombinere omsorgsansvar for små barn med fulltids innsats i yrkeslivet, og at det generelt blir lite rom for aktiviteter utenom jobben. Blant de fulltidsarbeidende ser det ut til at mødre i husholdninger med høy inntekt oftere enn andre mødre ønsker kortere arbeidstid. Ellers er

Tabell 3: Tilfredshet med egen arbeidstid blant gifte/samboende mødre som er yrkesaktive på full tid, etter vanlig ukentlig arbeidstid, utdanningsnivå, virksomhet, husholdningens bruttoinntekt, vansker med løpende utgifter, antall små barn i husholdningen og grad av likedeling av husarbeidet. Prosent

	Nåværende arb.tid passer best	Kortere arb.tid passer bedre	Lengre arb.tid passer bedre	Vet ikke	N (uveid)	N (veid)
Alle	44	54	1	2	(484)	(360)
Vanlig ukentlig arbeidstid						
37-39 timer	47	50	1	2	(250)	(185)
40-44 timer	39	59	-	2	(160)	(118)
45 timer eller mer	43	55	1	1	(74)	(57)
Utdanningsnivå						
Ungdomsskole-/videregående skolenivå	49	48	1	2	(233)	(178)
Universitets-/høgskolenivå I (13-14 års utdanning)	29	69	2	-	(64)	(48)
Universitets-/høgskolenivå II eller mer (15 års utdanning eller mer)	42	55	0	2	(175)	(126)
Virksomhet ¹						
Ansatt, privat virksomhet	43	55	-	2	(237)	(169)
Ansatt, offentlig virksomhet	43	54	1	2	(217)	(166)
Selvstendig næringsdrivende	(50)	(50)	(-)	(-)	(23)	(19)
Husholdningens bruttoinntekt						
-399 000 kr	50	46	3	1	(121)	(90)
400 000-499 000 kr	47	50	-	3	(158)	(118)
500 000-599 000 kr	36	62	-	2	(94)	(72)
600 000 kr eller mer	36	63	-	1	(94)	(69)
Vansker med løpende utgifter						
Ja, ofte/av og til	47	50	3	-	(95)	(70)
Ja, en sjelden gang	48	49	-	3	(124)	(93)
Nei, aldri	41	57	0	2	(259)	(194)
Antall små barn						
Ett	45	53	1	2	(310)	(239)
To eller flere	15	56	1	3	(170)	(119)
Mannens deltakelse i hus- og omsorgsarbeidet						
Liten	48	50	1	1	(132)	(102)
Middels	43	54	1	2	(231)	(174)
Stor	40	57	-	3	(121)	(85)

¹ Det var også noen som hadde kombinasjonsordninger. Antallet observasjoner var her så lavt, at det ikke vises prosenttall for denne gruppen
Kilde: Undersøkelse om barnefamiliers tilsynsordninger, yrkesdeltakelse og økonomi før innføring av kontantstøtte, Statistisk sentralbyrå 1998

det ingen klare sammenhenger. Blant fulltidsarbeidende i husholdninger med minst 500 000 kroner i bruttoinntekt uttrykte vel seks av ti ønsker om kortere arbeidstid. Blant mødre i husholdninger som aldri

hadde problemer med løpende utgifter var andelen 57 prosent. For mange av de fulltidsarbeidende er det altså lite som tyder på at økonomien er noe hinder for å redusere arbeidstiden.

Ettersom det var såpass få yrkesarbeidende enslige mødre med i undersøkelsen, er det bare i liten grad mulig å studere variasjon mellom ulike grupper arbeidstidsønsker. I tabell 2 presenterer vi likevel tall for noen utvalgte grupper. Usikkerheten ved tallene er stor fordi det er få observasjoner i hver gruppe. Hovedinntrykket er imidlertid at vi langt på vei finner det samme mønsteret blant enslige som blant gifte/samboende. Det er først og fremst deltidsarbeidende som ønsker lengre arbeidstid. Ønsker om kortere arbeidstid er vanligere blant dem med lang enn blant dem med kortere arbeidstid, vanligere blant høyt enn blant lavt utdannede, og vanligere blant dem med høy enn blant dem med lav husholdningsinntekt. Det gir selvsagt ikke mening å se på arbeidsdeling i forhold til ektefelle eller samboer for enslige mødre. Vi gir heller ikke tall for ettbarns- og flerebarnsmødre separat, ettersom utvalget inneholder få enslige yrkesaktive mødre med flere barn.

En av to yrkesaktive mødre mener de kan få nedsatt arbeidstid
Når mange mødre uttrykker ønsker om kortere arbeidstid, men ikke arbeider mindre selv om husholdningens økonomi er romslig, er det rimelig å spørre om manglende fleksibilitet fra arbeidsgivers side gjør det vanskelig å korte ned på arbeidstiden. I undersøkelsen ble mødrene spurt om det var mulighet for å få redusert arbeidstid i deres nåværende jobb. Opplysningene er altså basert på mødrenes vurderinger av situasjonen. Vi vet ikke om de faktisk har undersøkt mulighetene for å få nedsatt arbeidstid, eller om svarene mer gjenspeiler antakelser om hvilke muligheter som foreligger. Som nevnt, åpner bestemmelser i arbeidsmiljøloven

Tabell 4: Mulighet for å få redusert arbeidstid blant yrkesaktive mødre. Tall for gifte/samboende og enslige, etter type virksomhet.¹ Prosent

	Kan få kortere arb.tid	Kan ikke få kortere arb.tid	Vet ikke	N (uveid)	N (veid)
Gifte/samboende					
Alle	51	41	8	(1 165)	(879)
Ansatt, privat virksomhet	46	45	9	(535)	(398)
Ansatt, offentlig virksomhet	57	36	7	(543)	(414)
Selvstendig næringsdrivende	42	54	5	(56)	(44)
Enslige					
Alle	48	35	17	(87)	(78)
Ansatt, privat virksomhet	38	36	26	(38)	(35)
Ansatt, offentlig virksomhet	57	33	10	(43)	(38)

¹ Det var også noen som hadde kombinasjonsordninger. Antallet observasjoner i disse gruppene var så lavt, at det ikke vises prosenttall for dem. For enslige vises heller ikke tall for selvstendig næringsdrivende
Kilde: Undersøkelse om barnefamiliers tilsynsordninger, yrkesdeltakelse og økonomi før innføring av kontantstøtte, Statistisk sentralbyrå 1998

for at arbeidstakere med omsorgsansvar kan få nedsatt arbeidstid, men det kan nok variere hvordan dette praktiseres på ulike arbeidsplasser. Muligens hersker det enkelte steder mer eller mindre uttalte normer mot deltidsarbeid, mens det andre steder er vanlig med deltidsordninger i kortere eller lengre perioder.

Omtrent halvparten av alle yrkesaktive småbarnsmødre mener de har mulighet til å få redusert arbeidstid i sin nåværende jobb (tabell 4). Andelen er omtrent den samme blant gifte/samboende som blant enslige. 41 prosent av de gifte/samboende mener de ikke kan få redusert arbeidstid i sin nåværende jobb, mens 8 prosent ikke vet hvordan dette forholder seg. Blant enslige er tilsvarende andeler 35 og 17 prosent. Både blant gifte/samboende og enslige er det relativt flere av de ansatte i offentlig enn i privat sektor som mener de har mulighet for å få redusert arbeidstid. Hvorvidt denne forskjellen er reell, eller bare gjenspeiler ulik praksis og ulikt omfang

av deltidsordninger i de to sektorene, er vanskelig å si. Det er i hvert fall tydelig at ansatte i offentlig sektor vurderer sin arbeidsplass som mer fleksibel med hensyn til arbeidstidsordninger enn hva ansatte i privat sektor gjør. Det er uklart hvordan vi skal tolke opplysningene om muligheter for arbeidstidsreduksjoner blant selvstendig næringsdrivende. Her mener vel 4 av 10 blant de gifte eller samboende at det er mulig å få redusert arbeidstid, mens vel halvparten ikke ser slike muligheter. I prinsippet kan selvstendig næringsdrivende styre sin arbeidstid selv. Muligens er svarene basert på vurderinger av hvorvidt det er mulig å drive virksomheten økonomisk lønnsomt med lave arbeidsinnsats, eller hvorvidt inngåtte avtaler og kontrakter kan oppfylles med lave arbeidsinnsats.

Når småbarnsmødre ikke realiserer sine ønsker om kortere arbeidstid, ser dette bare i liten grad ut til å henge sammen med manglende muligheter for å få nedsatt arbeids-

tid. Bare 36 prosent av de gifte/samboende mødrene som uttrykker ønske om kortere arbeidstid, mener at nåværende arbeidsplass ikke gir mulighet for arbeidstidsreduksjoner (tabell 5). 52 prosent mener de kan få nedsatt arbeidstid, mens 12 prosent er usikre. Mange yrkesaktive småbarnsmødre uttrykker altså ønske om kortere arbeidstid, har romslig økonomi og rimelige muligheter for å få nedsatt arbeidstid i sin nåværende jobb, men velger likevel ikke å redusere arbeidstiden. Dette gjelder uansett arbeidstid, utdanningsnivå, virksomhetstype, økonomisk situasjon og antall små barn i husholdningen.

Trolig har disse mødrene besvart spørsmålet om arbeidstidsønsker mer ut fra hva de ideelt sett ville ønske, enn ut fra vurderinger av hvordan de faktisk vil tilpasse seg i arbeidslivet. Muligens opplever enkelte sterke normer om heltidsinnsats på jobben, eller kanskje finner de jobben såpass krevende at det er vanskelig å holde seg faglig oppdatert hvis arbeidstiden trappes ned. Trolig er det også mange som finner jobben spennende og utfordrende og derfor liker å arbeide mye. Det kan også tenkes at noen frykter at deltidsarbeid vil gi mindre interessante arbeidsoppgaver eller redusere sjansene for framtidig karriere og lønnsutvikling. Kjeldstad (1993) spør om det i noen yrker er blitt slik at det er nødvendig å arbeide mer enn normalarbeidstiden for å gjøre karriere. En kvalitativ undersøkelse blant svenske foreldre viste at frykt for mindre utfordrende arbeidsoppgaver var en viktig grunn til at mange mødre arbeidet heltid selv om de syntes dette var ganske slitende (Ahrne og Roman 1997). Jobben var dessuten viktig for kvinners identitet og sosiale nettverk. En amerikansk studie viser at jobben har stor betydning i mange

Tabell 5: Mulighet for å få redusert arbeidstid blant gifte/samboende mødre som er yrkesaktive uten permisjon og som ønsker kortere arbeidstid, etter vanlig ukentlig arbeidstid, utdanningsnivå, virksomhet, husholdningens bruttoinntekt, vansker med løpende utgifter og antall små barn i husholdningen. Prosent

	Kan få kortere arb.tid	Kan ikke få kortere arb.tid	Vet ikke	N (uveid)	N (veid)
Alle	52	36	12	(389)	(292)
Vanlig ukentlig arbeidstid					
1-29 timer	43	46	10	(52)	(36)
30-39 timer	56	30	14	(206)	(155)
40-44 timer	53	37	10	(90)	(69)
45 timer eller mer	45	48	7	(41)	(31)
Utdanningsnivå					
Ungdomsskole-/videregående skolenivå	49	39	12	(190)	(143)
Universitets-/høgskolenivå I (13-14 års utdanning)	48	36	17	(58)	(46)
Universitets-/høgskolenivå II eller mer (15 års utdanning eller mer)	60	31	9	(132)	(97)
Virksomhet ¹					
Ansatt, privat virksomhet	48	38	14	(191)	(138)
Ansatt, offentlig virksomhet	59	31	9	(177)	(137)
Husholdningens bruttoinntekt					
-399 000 kr	52	42	7	(104)	(76)
400 000-499 000 kr	56	27	16	(116)	(87)
500 000-599 000 kr	53	34	12	(75)	(59)
600 000 kr eller mer	42	45	14	(74)	(56)
Vansker med løpende utgifter					
Ja, ofte/av og til	58	33	9	(77)	(59)
Ja, en sjelden gang	54	37	9	(98)	(72)
Nei, aldri	49	36	14	(211)	(159)
Antall små barn					
Ett	52	37	12	(244)	(192)
To eller flere	53	35	12	(140)	(97)

¹ Det var også en del selvstendig næringsdrivende og noen som hadde kombinasjonsordninger. Antallet observasjoner i disse gruppene var så lavt, at det ikke vises prosenttall for dem
Kilde: Undersøkelse om barnefamiliers tilsynsordninger, yrkesdeltakelse og økonomi før innføring av kontantstøtte, Statistisk sentralbyrå 1998.

menneskers liv og representerer noe langt mer enn bare en arbeidsplass. Mange lever ut mye av sitt sosiale liv gjennom jobben og ønsker ikke å gå ned i arbeidstid selv om de gjerne skulle hatt mer tid sammen med barna (Hochschild 1997). Undersøkelsen som analyseres her gir ikke opplysninger om ambisjoner, karriereønsker eller trivsel på jobben. Opplysninger om

slike forhold vil kunne gi bedre innsikt i hva som får mødre til å arbeide mye selv om de godt kunne tenke seg kortere arbeidstid, har romslig privatøkonomi og en arbeidsgiver som er positiv til deltidsordninger.

Det ser altså ut til at yrkesaktive småbarnsmødre flest er tilfreds med sin arbeidstid. Få ønsker å arbeide

mer, mens om lag en av tre kunne tenke seg kortere arbeidstid. Mange av dem som ønsker kortere arbeidstid ser imidlertid ut til å ha gode muligheter for å kunne redusere arbeidstiden. De har god økonomi og mener de har mulighet for å få nedsatt arbeidstid i sin nåværende jobb. I alt 17 prosent av de yrkesaktive mødrene uttrykker ønsker om kortere arbeidstid samtidig som de mener at arbeidsgiver stiller seg positiv til at de reduserer arbeidstiden. Bare 12 prosent ønsker kortere arbeidstid og mener de ikke har muligheter for nedsatt arbeidstid i nåværende jobb.

Hvorfor går de ikke ned i arbeidstid?

Analysene ovenfor tyder på at opplysninger om arbeidstidspreferanser kan være vanskelige å tolke. Mange svarer trolig mer ut fra hvilke tilpasninger de ideelt sett ville foretrekke, enn ut fra hvordan de faktisk vil tilpasse seg dersom forholdene legges til rette. Ønsker om kortere arbeidstid er nok ofte mer et uttrykk for at hverdagen oppleves vel slitsom, enn for at man faktisk vil arbeide mindre. Mange yrkesaktive mødre kunne utvilsomt tenke seg mer tid sammen med egne barn og mer rom for fritidsaktiviteter og sosialt samvær, men er likevel ikke villige til å gå ned i arbeidstid. Det kan tenkes mange mulige forklaringer på dette. Ikke alle typer jobber egner seg like godt for å bli utført på deltid. Trolig er det også slik at mange finner jobben såpass interessant og faglig utfordrende, at de er lite villige til å redusere arbeidstiden selv om tidsbudsjettet i hverdagen kan bli vel stramt. Stadig flere mødre har høy utdanning, noe som innebærer at stadig flere har interessante og utfordrende jobber med høye krav til å følge med i den faglige utviklingen. Mange vil derfor mene at de

taper mye, både faglig og karrieremessig, ved å arbeide redusert tid. Undersøkelser av folks prioriteringer mellom yrkesarbeid og andre gjøremål viser en litt tvetydig utvikling. Stadig flere gir uttrykk for at de gjerne vil bruke mer tid på gjøremål utenom jobben, og stadig flere sier de gjerne vil ha kortere arbeidstid selv om de tjener mindre (Skjåk 1998). Samtidig tillegges arbeidet like stor vekt som tidligere. I 1997 uttrykte tre av fire yrkesaktive at de ville ha en jobb selv om de ikke trengte pengene. Dette var samme andel som i 1989.

Det er vanskelig å forutsi hvilke konsekvenser kontantstøtten vil ha for foreldres valg av arbeidstid. Analysene i denne artikkelen gjelder småbarnsmødre generelt, ikke bare dem som omfattes av ordningen med kontantstøtte. Mye av argumentasjonen i debatten om kontantstøtte har vært basert på en antakelse om at mange foreldre vil velge å arbeide mindre og være mer sammen med barna dersom de får økonomisk mulighet til dette. For mange mødre vil det utvilsomt være slik at kontantstøtten gir rom for å redusere arbeidstiden for en kortere eller lengre periode, eller å ta en pause fra arbeidslivet. Mødres tilpasninger i arbeidslivet vil selvsagt også ha sammenheng med fedrenes tilpasninger. Analysene i det foregående kan imidlertid tyde på at en del mødre vil fortsette å arbeide heltid, selv om den økonomiske situasjonen tilsier at de kan ha råd til å arbeide mindre. Innføringen av kontantstøtte kan imidlertid tenkes å endre de rammer foreldre velger innenfor på flere måter. Dersom det blir vanligere på mange arbeidsplasser at både mødre og fedre periodevis har permisjoner eller nedsett arbeidstid, kan dette endre arbeidsgivers og kollegers holdninger og fremme mer fleksible tilpasnin-

ger til yrkeslivet blant småbarnsforeldre i de fleste yrker.

1. Dette skiller seg fra praksis i den offisielle arbeidsmarkedsstatistikken hvor også personer som er midlertidig fraværende fra inntektsgivende arbeid i undersøkelsesuka pga. lønnet permisjon regnes som sysselsatte.

2. Som enslige mødre regnes her dem som oppgir at de ikke er formelt gift, eller bor

sammen med ektefelle eller samboer. Dette skiller seg noe fra avgrensninger som ofte gjøres i andre sammenhenger hvor det er vanlig å regne som enslige forsørgere dem som mottar utvidet barnetrygd (se Kjeldstad 1998).

3. På grunnlag av disse kan man analysere nivå og utvikling både blant mødre og fedre, men ettersom levekårsundersøkelsene er basert på generelle utvalg av den voksne befolkning, er det forholdsvis få småbarnsforeldre i utvalget.

4. Dette spørsmålet om ønsker om lengre arbeidstid kan ikke sammenlignes med de mål på undersyssestilling som brukes i SSBs arbeidskraftundersøkelser. For å bli klassifisert som undersyssestatt her, må følgende betingelser være oppfylt: Man må arbeide deltid, man må ønske lengre arbeidstid enn man har, man må ha søkt om å få lengre arbeidstid, og man må kunne starte med økt arbeidstid innen en måned (Statistisk sentralbyrå 1998a). Dette er altså et strengere mål enn det som er benyttet i den undersøkelsen som ligger til grunn for analysene i denne artikkelen.

5. Ifølge arbeidsmiljølovens § 46A har arbeidstakere som av helsemessige, sosiale eller andre viktige velferdsgrunner har behov for å få redusert sin arbeidstid, rett til dette dersom arbeidstidsreduksjonen kan gjennomføres uten særlige ulemper for virksomheten.

6. Undersøkelsen gir dessverre ikke opplysninger om hvorvidt man har fleksitidsordninger på jobben. Muligens har tilgangen til slike ordninger betydning for graden av tilfredshet med egen arbeidstid.

7. For sju gjøremål tilknyttet husarbeid og barneomsorg ble intervjupersonene spurt hvem som vanligvis utførte oppgaven i deres husholdning. For hvert av gjøremålene har vi benyttet en skala fra 1 til 5 hvor 1 innebærer at oppgaven vanligvis utføres av kvinnen, 2 at den oftere utføres av kvinnen enn av mannen, 3 at den utføres like ofte av begge parter, 4 at den oftere utføres av mannen enn av kvinnen, og 5 at den vanligvis utføres av mannen. På grunnlag av disse sju spørsmålene er det laget en additiv indeks med mulige verdier fra 7 til 35 hvor 7 innebærer at mannen deltar lite i hus- og omsorgsarbeidet, mens 35 innebærer omfattende mannlig deltakelse. Skårer 1-14 er her klassifisert som liten mannlig deltakelse, 15-19 som middels deltakelse, og 20 eller mer som høy deltakelse. Forholdsvis få yrkesaktive mødre, om lag 15 prosent, befant seg i den siste kategorien.

8. Her har vi laget en todelt variabel på grunnlag av opplysningene om ønsket arbeidstid hvor det skilles mellom mødre som ønsker kortere arbeidstid på den ene side, og andre yrkesaktive mødre på den annen. Får å få et bedre bilde av hvilke forhold som har betydning for ønsker om nedsatt arbeidstid, har vi benyttet logistisk regresjonsanalyse. Ved denne metoden kan vi avgjøre hvilke av et sett forklaringsfaktorer som har innvirkning på det fenomen som

studeres. Her beregnes effekten av hver enkelt variabel samtidig som andre forhold holdes konstante. Flere av forklaringsvariablene er her behandlet som kontinuerlige variabler, ikke som grupperte slik som i tabell 1. Dette gjelder mors ukentlige arbeidstid, utdanningsnivå, husholdningens bruttoinntekt, antall små barn og grad av likedeling av hus- og omsorgsarbeidet.

Litteratur

Ahrne, Göran og Christine Roman (1997): *Hemmet, barnen och makten. Förhandlingar om arbete och pengar i familjen*. Rapport til Utredningen om fördelningen av ekonomisk makt och ekonomiska resurser mellan kvinnor och män, SOU 1997:139.

Andresen, Øyvind (1998): Flere tidsfrister, rutiner og krav, *Samfunnsspeilet* 1998, 2, Statistisk sentralbyrå, 10-15.

Arbeiderpartiets kvinnebevegelse (1998): *Handlingsprogram 1998-2002. Et arbeid å leve med*.

Brandth, Berit og Elin Kvande (1992): Fedres arbeidsvilkår og omsorgspermisjoner, *Søkelys på arbeidsmarkedet*, 2, 158-166.

Hochschild, Arlie (1997): *The Time Bind. When Work Becomes Home and Home Becomes Work*, New York: Metropolitan Books. Henry Holt and Company.

Kitterød, Ragni Hege og Kari-Mette Roalsø (1996): Arbeidstid og arbeidstidsønsker blant foreldre, *Samfunnsspeilet* 1996, 1, Statistisk sentralbyrå, 12-23.

Kjeldstad, Randi (1993): "Kvinner og menn på arbeidsmarkedet" i Randi Kjeldstad og Jan Lyngstad: *Arbeid, lønn og likestilling*, Oslo: Universitetsforlaget.

Kjeldstad, Randi (1998): *Enslige forsørgere: Forsørgelse og levekår før og etter overgang til ny livsfase*, Sosiale og økonomiske studier 100, Statistisk sentralbyrå.

NOU (1984:13): *Åpningstider og tilgjengelighet. Bidrag til en samlet åpningstidspolitik*.

NOU (1987:9A): *Arbeidstidsreformer*.

NOU (1987:9B): *Vedlegg til Arbeidstidsutvalgets utredning*.

Rønning, Elisabeth (1998a): Barnefamiliers tilsynsordninger, yrkesdeltakelse og øko-

nomi før innføring av kontantstøtte, Notater 98/61, Statistisk sentralbyrå.

Rønning, Elisabeth (1998b): Undersøkelsen om bruk av kontantstøtte, *Samfunnsspeilet* 1998, 5, Statistisk sentralbyrå, 2-4.

Skjåk, Knut Kalgraff (1998): *Intervjuundersøking om arbeidsforhold og arbeidserfaringar*, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste, Brukermelding.

Statistisk sentralbyrå (1995): *Arbeidsmarkedsstatistikk Hefte I Hovedtall*, NOS C 256.

Statistisk sentralbyrå (1998a): *Arbeidsmarkedsstatistikk 1996-1997*, NOS C 467.

Statistisk sentralbyrå (1998b): 25 000 kroner mer til småbarnsfamiliene, *Ukens statistikk* 1998, 18.

St.prp. nr. 53 (1997-98): *Innføring av kontantstøtte til småbarnsforeldre*.

Ragni Hege Kitterød

(ragni.hege.kitterod@ssb.no) er forsker i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for demografi og levekårsforskning.